

ПРАВОВА ОЦІНКА СЛІДЧИМ ТА ОПЕРАТИВНИМИ СПІВРОБІТНИКАМИ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ДОКУМЕНТІВ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ПІСЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Заєць О. М.

Проаналізовано питання щодо надання правової оцінки матеріалам кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері страхування. Зосереджено увагу на документах бухгалтерського обліку страхової компанії. Досліджено механізм бухгалтерського обліку страхових премій, страхових виплат та страхових резервів, а також визначені ознаки скоєння кримінальних правопорушень у сфері страхування. Здійснено аналіз положень кримінального процесуального законодавства України, реалізація яких безпосередньо пов'язана з вилученням слідчим бухгалтерських документів страхової компанії.

Ключові слова: тимчасовий доступ до речей і документів, слідчі (розшукові) дії, кримінальне правопорушення, суб'єкти кримінального провадження, слідчий огляд речей та документів.

Проанализированы вопросы относительно предоставления правовой оценки материалам уголовного производства в ходе расследования уголовных правонарушений в сфере страхования. Сосредоточено внимание на документах бухгалтерского учета страховой компании. Исследовано механизм бухгалтерского учета страховых премий, страховых выплат и страховых резервов, а также определены признаки совершения уголовных правонарушений в сфере страхования. Осуществлен анализ положений уголовного процессуального законодательства Украины, реализация которых непосредственно связана с изъятием следователем бухгалтерских документов в страховой компании.

Ключевые слова: временный доступ к вещам и документам, следственные (розыскные) действия, уголовное правонарушение, субъекты уголовного производства, следственный осмотр вещей и документов.

Questions are analysed in relation to the grant of legal estimation to materials of criminal production during investigation of criminal offences in the field of insurance. Attention on the documents of record-keeping of insurance company is concentrated. The mechanism of record-keeping of insurance bonuses, insurance payments and insurance backlogs is investigational, and also the signs of feascance of criminal offences are certain in the field of insurance. The analysis of positions of criminal judicial statute of Ukraine is carried out, realization of that is directly related to the withdrawal by the investigator of book-keeping documents in an insurance company.

Keywords: temporal access to the things and documents, investigative (search) actions, a criminal offense, the subjects of criminal proceedings, inquisitional examination of things and documents.

Кожна фінансова, господарська операція у сфері

економічної діяльності відображається в облікових документах і на електронних носіях інформації, на підставі яких робляться записи в облікових регістрах, журналах тощо. За допомогою документів даються розпорядження про здійснення фінансово-економічних операцій, висновку операцій, договорів. Документи відображають виконання цих розпоряджень, мають правове значення, установлюють відповідальність виконавців за проведені ними фінансові, господарські операції. При розслідуванні економічних злочинів у сфері страхування документи належать до основних джерел інформації про подію злочину, його способи, виконавців, інших обставин, що свідчать про організовану злочинну діяльність або створення умов для такої діяльності. Тому дослідження документів є одним з основних напрямів роботи слідчого.

Кримінальне процесуальне законодавство України до документів, як джерел доказів, відносить письмові документи (також цифри, нотні знаки, ієрогліфи), фото-, відео-, фоно-, кінодокументи, малюнки, карти, схеми, креслення, табуляграми. У криміналістиці більшість дослідників до документів відносить письмовий або спеціально виготовлений предмет, на якому за допомогою листа, інших знакових систем зафіксовані відомості про обставини, що мають доказове значення по кримінальному провадженню [1]. Заслугує на увагу точка зору М.В. Салтевського, який розглядає документ як матеріально фіксовану інформацію, що відображає криміналістичні значущі відносини й факти [2, 145]. Переважно документи по досліджуваній категорії злочинів мають письмову форму.

Метою статті є вивчення сутності, класифікації та методики бухгалтерського обліку доходів у страхових компаніях з метою їх подальшої правової оцінки слідчим та оперативними співробітниками після проведення слідчих (розшукових) дій.

Під час розслідування злочинів у сфері страхування слідчий стикається з величезною кількістю документальних джерел інформації, що відображає спосіб здійснення злочину, способи формування злочинної групи й створення фіктивних фірм; зміст фінансово-економічних операцій, що використовуються членами організованої злочинної групи, як засіб реалізації наперед запланованого й ретельно підготовленого способу злочину; маскування слідів організованої злочинної діяльності; обстановку, яка використовувалася або спеціально створювалася для здійснення протиправних дій. Тому всебічне дослідження документів – важливий напрям розслідування кримінальних правопорушень у сфері страхування.

На нашу думку, дослідження документів включає комплекс процесуальних і не процесуальних дій, що дозволяють слідчому та оперативному підрозділу виявити механізм віддзеркалення протиправних дій в облікових документах, визначити виробничі ділянки, фінансово-економічні, господарські операції, які були використані

організаторами злочинного бізнесу, висунути версії про способи здійснення злочину, можливих учасників організованих груп, їх зв'язки тощо.

Дослідження документів на початковому етапі розслідування дозволяє ознайомитися зі структурою суб'єктів господарської діяльності. Зокрема, документів, які підтверджують: факт створення суб'єкта підприємницької діяльності; здійснення виробничої, фінансової операції суб'єктом господарської діяльності; характер виробничо-господарських, фінансово-економічних операцій і їх відповідність Статуту підприємства; невідповідність документів фактичному положенню справ; безпосередніх їх виконавців.

Слідчий має у своєму розпорядженні різноманітні засоби дослідження документів, що дозволяють на основі їх вивчення й перевірки встановити обставини здійснення економічного злочину тим або іншим способом, маскування слідів організованої злочинної діяльності. Зокрема, до них належать:

- проведення тимчасового доступу до речей і документів (виїмка);
- особисте ознайомлення з документами (самостійне або за допомогою фахівців). Це може бути як непроцесуальне (розвідувальне) ознайомлення, так і слідчі (розшукові) дії: обшук, слідчий огляд, призначення експертиз;
- вивчення документів на підприємствах, установах, організаціях, які пов'язані з діяльністю страхової компанії. Наприклад, з банківськими документами - у банку; зі Статутом і рішенням про реєстрацію - у районній адміністрації, а також з документами, що знаходяться в податковій інспекції, у контрагентів тощо;
- призначення документальної ревізії на вимогу слідчого;
- допити та інші слідчі (розшукові) дії за участю об'єктів, причетних до фінансових операцій;
- призначення судових експертиз по документах;
- проведення негласних слідчих (розшукових) дій органами дізнання за дорученням слідчого.

Документальні джерела інформації про обставини події злочину у сфері страхування утворюють певну систему, що дозволяє їх згрупувати в окремі групи, визначити інформаційний зміст, місця знаходження. По цій категорії справ можна виділити такі групи документів.

У страхових компаніях можуть застосовуватися такі форми бухгалтерського обліку, як: меморіально-ордерна; журнально-ордерна; комп'ютерна.

Документи першої групи готуються й затверджуються центральними органами, міністерствами та іншими органами виконавчої влади, яким національними законами надано право регулювання бухгалтерського обліку. До документів першої групи належать плани рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності організації та інструкції по їх використанню, які складають основу організації обліку на всіх підприємствах незалежно від підлеглості, форм власності, організаційно-правової форми, методичні вказівки по заповненню форм бухгалтерської звітності, методичні вказівки по інвентаризації майна і фінансових зобов'язань, методичні рекомендації по обліку основних засобів тощо. У страхових організаціях застосовують як загальні документи такого роду, так і специфічні.

Починаючи з 2000 р., страхові компанії здійснюють ведення бухгалтерського обліку відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [3] і Положень (стандартів) бухгалтерського

обліку, а також доповненнями і особливостями вживання страховими компаніями «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 9 грудня 2002 року [4]. Значення Плану рахунків для практичного ведення бухгалтерського обліку в страхових організаціях першочергове. Саме в Інструкції по застосуванню Плану рахунків [5] визначено, в якому порядку, об'ємі і в які терміни слід відображати операції за договорами страхування, співстрахування та перестрахування.

До специфічних документів також належать правила формування страхових резервів; правила розміщення страхових резервів; вимоги, що пред'являються до складу і структури активів, що приймаються в покриття власних засобів страховика; положення про порядок розрахунку страховиками нормативного співвідношення активів і прийнятих ними страхових зобов'язань тощо [6; 7; 8].

Правила бухгалтерського обліку, визначені документами другої і першої групи, реалізуються страховою організацією при розробці облікової політики, що визначає індивідуальні особливості обліку страхової організації. І це вже друга група системи регулювання бухгалтерського обліку.

Документи другої групи - робочі документи страхової компанії - затверджуються керівником і формуються бухгалтерськими, фінансовими й економічними службами страховика. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» страховим організаціям надаються широкі повноваження в організації бухгалтерського обліку. Основна умова при розробці робочих документів - зміст робочих документів страхової організації не повинен суперечити нормативним актам вищого рівня.

Документи цієї групи містять:

- вибрані страховою компанією способи бухгалтерського обліку, варіантність яких передбачена документами по бухгалтерському обліку і відповідності бухгалтерській звітності відомчого регулювання;
- способи бухгалтерського обліку, принципи яких визначені вищими нормативними документами й особливості вживання затверджуються страховою організацією, виходячи зі специфіки господарювання (галузевої приналежності, структури, розмірів тощо);
- Страховою організацією самостійно затверджуються:
  - робочий план рахунків бухгалтерського обліку, що містить синтетичні й аналітичні рахунки, необхідні для ведення бухгалтерського обліку відповідно до вимог своєчасності та повноти обліку і звітності;
  - форми первинних облікових документів, уживаних для оформлення господарських операцій, по яких не передбачені типові форми первинних облікових документів, а також форми документів для внутрішньої бухгалтерської звітності;
  - порядок проведення інвентаризації та методи оцінки видів майна і зобов'язань;
  - правила документообігу й технологія обробки облікової інформації;
  - порядок контролю за господарськими операціями, а також інші рішення, необхідні для організації бухгалтерського обліку.

Найважливішим внутрішнім документом, що регламентує страховика і порядок ведення бухгалтерського обліку, є облікова політика страхової компанії. В обліковій політиці закріплюються методи й способи бухгал-

терського обліку, порядок уживання яких безпосередньо впливає на формування кінцевих фінансових результатів страхової компанії, віддзеркалення її майново-фінансового стану.

При формуванні облікової політики страхова компанія керується положенням Закону України «Про страхування» [6], порядком здійснення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності страхових компаній, які висвітлені відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [3] та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [4].

Страхові компанії застосовують журнально-ордерну форму з використанням комп'ютерної технології обробки облікової інформації.

Для систематизації і накопичення інформації, що міститься в прийнятих до обліку первинних облікових документах, для віддзеркалення на рахунках бухгалтерського обліку і в бухгалтерській звітності ведуться реєстри бухгалтерського обліку в електронному вигляді та в паперовій формі:

1. Головна книга.
2. Журнали-Ордери:
  - 2.1. Журнал-ордер № 1 «Каса»;
  - 2.2. Журнал-ордер № 2 «Банк»;
  - 2.3. Журнал-ордер № 3 «Підзвітні особи»;
  - 2.4. Журнал-ордер № 4 «Розрахунки з робітниками та службовцями»;

3. Касова книга.
4. Книга (реєстр) фінансових вкладень (цінних паперів та ін.).
5. Оборотні відомості по синтетичних і аналітичних рахунках.

Основну увагу в бухгалтерському обліку страхових компаній приділено роботі зі страховими договорами, договорами співстрахування та перестраховування. Роль реєстрів бухгалтерського обліку страхових операцій виконують такі журнали:

1. Журнал обліку укладених договорів страхування (співстрахування).
2. Журнал обліку збитків і достроково припинених договорів страхування.
3. Журнал обліку договорів, прийнятих у перестраховування.
4. Журнал обліку збитків за договорами, прийнятими в перестраховування [9, 39].

В обліковій практиці страхових компаній вироблені уніфіковані формулювання, що дозволяють однозначно визначити момент виникнення права на страхову премію. За договорами страхування, співстрахування, датою нарахування страхової премії на рахунок 76 «Страхові платежі» є:

- дата підписання договору страхування або дата видачі рахунку страхувальнику, якщо в договорах страхування не встановлена дата (термін) сплати страхової премії (внеску);

- дата, встановлена договором страхування для сплати страхової премії (внеску), якщо в страхових договорах встановлена конкретна дата сплати страхової премії та грошові кошти раніше вказаної дати не поступили;

- дата надходження страхової премії (внеску), якщо страхова премія поступила раніше дати (терміну), уста-

новленої договором страхування для сплати страхової премії;

- день отримання звіту страхового агента (брокера), якщо договір страхування укладається через страхового агента (брокера). Терміни подачі до страхової організації звіту агента (брокера) встановлюються самостійно кожним структурним підрозділом страховика відповідним розпорядчим документом або договором доручення, агентським договором.

Для обліку нарахованих у звітному періоді страхових премій за страховими договорами, співстрахування і перестраховування призначений пасивний рахунок 76 «Страхові платежі». По кредиту рахунку 76 «Страхові платежі» враховуються доходи страховика (страхові премії за договорами страхування, співстрахування і перестраховування), а по дебету - витрати страховика (страхові премії, які передані в перестраховування) [4].

Облік надходження страхових премій (внесків) ведеться за фактом укладання договорів страхування методом нарахування. При цьому використовуються наступні субрахунки на рахунку 76 «Страхові платежі»: 761 «Страхові премії», 762 «Перестраховальні премії» та 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»: 363 «Розрахунки із страхувальниками», 364 «Розрахунки із страховими посередниками», 365 «Розрахунки з перестраховальниками» [4].

Що належить до отримання від страхувальників страхових премій, відображається на субрахунку 761 «Страхові премії». Бухгалтерський запис проводиться в той момент, коли виникає право страхової компанії на отримання від страхувальника страхової премії, яке відповідає конкретним умовам договору страхування або підтверджене іншим чином (наприклад, виставленням рахунку на сплату страхувальником страхового внеску). Дата нарахування страхових премій у бухгалтерському обліку може бути встановлена залежно від порядку укладання договору страхування.

Договори страхування можуть бути укладені як безпосередньо страховою компанією (відділом продажів або відділом страхування), так і через посередників - страхових агентів, страхових брокерів.

На субрахунку 363 «Розрахунки із страхувальниками» страхові компанії враховують розрахунки зі страхувальниками по страхових преміях (внескам), що належать до сплати, за договорами страхування.

Страхова компанія повинна визначити необхідний і достатній перелік документів, які представляє страхувальник при укладенні договору страхування, так само як і ті, які виробляє сама страхова організація при обслуговуванні договорів. Інакше контролюючі органи можуть спробувати не визнати суму страхових внесків за дохід від основної діяльності.

Підставою для здійснення бухгалтерських записів по обліку страхових премій є такі документи: договір страхування; правила страхування; рахунок на оплату страхового внеску; платіжне доручення, касовий чек; виписка банку; прибутковий касовий ордер; агентський договір (договір доручення); звіт страхового агента (страхового брокера); бухгалтерська довідка-розрахунок; повідомлення (лист) страхувальнику про заборгованість (несплаченої частини) страхової премії; наказ керівника про перелік надмірно одержаної страхової премії [9, 10-11].

Страхові виплати за договорами страхування є одним з основних видів витрат страхових компаній. Страхові

виплати проводяться страховою компанією при настанні страхового випадку, указанного в договорі страхування, достовірність якого підтверджена.

При настанні страхового випадку майна страхувальника страхова виплата проводиться у вигляді страхового відшкодування, при страховому випадку з особою страхувальника або третьої особи - у вигляді страхового забезпечення.

Страхове відшкодування встановлюється в розмірі прямого збитку застрахованому майну страхувальника або третьої особи при настанні страхового випадку й не може перевищувати страхової суми, установлені договором страхування.

Якщо страхова сума нижче вартості застрахованого майна, розмір страхового відшкодування скорочується пропорційно по співвідношенню страхової суми до вартості застрахованого майна.

Якщо страхувальник уклав договори страхування майна з декількома страховиками на суму, що перевищує в цілому вартість застрахованого майна (подвійне страхування), страхове відшкодування, одержуване ним від усіх страховиків по страхуванню цього майна, не може перевищувати його страхової вартості. При цьому кожний страховик виплачує страхове відшкодування в розмірі, пропорційному відношенню страхової суми за укладеним ним договором до загальної суми за всіма укладеними страхувальником договорами страхування вказаного майна.

Умовами договору страхування може передбачатися заміна страхової виплати компенсацією збитку в натуральній формі в межах суми страхового відшкодування.

У договорі особистого страхування страхова сума встановлюється страховиком за узгодженням зі страхувальником. При цьому страхове забезпечення виплачується страхувальнику або третій особі незалежно від сум, що належать їм за іншими договорами страхування, а також по соціальному страхуванню, соціальному забезпеченню й у порядку відшкодування шкоди. Страхове забезпечення по особистому страхуванню, що належить вигодонабувачу, у разі смерті страхувальника до складу спадкового майна не входить.

Облік страхових виплат за договорами страхування проводиться на активно-пасивному рахунку 363 «Розрахунки із страхувальниками». Цей рахунок призначений для узагальнення інформації про страхові виплати за звітний період у зв'язку з настанням страхового випадку за договорами страхування, співстрахування й перестрахування, про частки перестрахувальників у страхових виплатах за договорами, переданими страховими організаціями в перестрахування, про поверненні страхові премії (внески) і викупні суми, а також сплачені медичні послуги, надані застрахованим відповідно до умов, передбачених на надання лікувально-профілактичної допомоги (медичних послуг) по обов'язковому медичному страхуванню.

По дебету рахунку 363 враховуються страхові виплати за договорами страхування, співстрахування та договорам, прийнятим у перестрахування; по кредиту - частка перестрахувальників у страхових виплатах за договорами, переданими в перестрахування.

Згідно з законодавством України для цілей бухгалтерського обліку витрати у вигляді страхової виплати за договорами страхування признаються в момент їх фактичної виплати. Момент віддзеркалення виплати в обліку повинен підтверджуватися випискою банку

про перерахування грошових коштів із розрахункового рахунку, витратним касовим ордером, а також іншими первинними обліковими документами, підтверджуючими факт погашення зобов'язань перед страхувальником (вигодонабувачем).

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відкриваються субрахунки, які призначені для віддзеркалення інформації по операціях прямого страхування: 363 «Розрахунки із страхувальниками», 364 «Розрахунки із страховими посередниками», 365 «Розрахунки з перестрахувальниками».

По дебету субрахунку 363 «Розрахунки із страхувальниками» відображаються виплати страхувальникам (вигодонабувачам) у звітному періоді, страхові відшкодування або страхові суми у зв'язку з настанням страхового випадку, а також оплата витрат страхувальника, проведена в цілях зменшення збитків у випадках, якщо вони були необхідні або проведені ним для виконання вказівки страховика, суми, утримані зі страхового відшкодування в рахунок погашення заборгованості страхувальника по оплаті чергового внеску, суми податків, нарахованих зі страхових виплат у встановлених законодавством випадках.

Підставою для здійснення бухгалтерських записів по обліку страхових виплат є такі документи: договір страхування; заява страхувальника про настання страхового випадку; страховий акт; документи, які підтверджують витрати страхувальника по страховому випадку; наказ керівника про страхову виплату (поверненні страхової премії (внеску)); витратний касовий ордер; виписка банку, платіжне доручення тощо; агентський договір (договір-доручення); бухгалтерська довідка-розрахунок; заява страхувальника про утримання зі страхового відшкодування або страхової суми в разі погашення заборгованості страхувальника по оплаті чергового страхового внеску.

При організації і веденні обліку фінансових вкладень страховика також керуються вимогами, що пред'являються до розкриття даних про фінансові вкладення у відповідних формах звітності. Склад фінансової звітності визначається Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: балансу; звіту про фінансові результати; звіту про рух грошових коштів; звіту про власний капітал; приміток до річної фінансової звітності.

За наявності філіальної мережі в страховій компанії особливу значущість у цілях забезпечення фінансової стійкості організації загалом виконує внутрішньогосподарський контроль діяльності відособлених підрозділів. У бухгалтерському обліку контрольні функції головної організації пов'язані з контролем внутрішніх розрахунків з відособленими підрозділами, який здійснюється в такому порядку:

- перевірка правильності віддзеркалення операцій на рахунках бухгалтерського обліку;
- контроль правильності оформлення первинної облікової документації;
- контроль наявності і збереження майна, виділеного відособленим підрозділом;
- перевірка облікових реєстрів по розрахунках з відособленими підрозділами по виділеному майну і поточним операціям з метою контролю за податковим обліком;
- оптимізація внутрішньофірмового документообігу по операціях з відособленими підрозділами з метою своєчасної і якісної підготовки фінансової звітності.

Підставою для здійснення бухгалтерських записів по обліку витрат на ведення справи є такі документи: рахунки; платіжне доручення, касовий чек; виписка банку; витратний касовий ордер; агентський договір (договір доручення); звіт страхового агента (страхового брокера); бухгалтерська довідка-розрахунок; акти виконаних робіт; лімітно-обмежувальні карти, вимоги; авансовий звіт; наказ керівника.

Криміналістичною, слідчою практикою вироблені різні прийоми і форми розпізнавання підроблених документів. До поширених належать огляд і вивчення документів. Процес дослідження документів поділяється на три етапи: огляд документів; вивчення; виявлення досліджена правовою наукою. З урахуванням ситуації, що склалася, слідчий вирішує питання, коли і якого спеціаліста необхідно запросити й що потрібно з його допомогою з'ясувати, оглянути, витребувати. Саме на основі правильно організованих консультацій і створюються умови для вибору вірного напрямку слідчої роботи в рамках кримінального провадження, виникають взаємозв'язки з іншими формами використання спеціальних знань, наприклад, при формуванні за допомогою консультанта питань експерту, визначенні завдань ревізорам тощо.

Організовані злочинні групи, злочинні організації, співтовариства скоюють витончені економічні злочини у сфері страхування з використанням сучасних інформаційних технологій, корупційних, міжрегіональних, транснаціональних зв'язків. Тому консультативна допомога спеціаліста, як і інші форми його участі в розслідуванні вказаних злочинів, є необхідною умовою для їх ефективного попередження, виявлення та припинення.

Спеціаліст-бухгалтер може надати допомогу слідчому у вивченні нормативно-правових актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і звітності у сфері страхування; порядку і правил оформлення документів; виявленні ознак підробки документів тощо. За його участю доцільно проводити тимчасовий доступ до речей і документів (виїмка), огляд документів, обшук та інші слідчі (розшукові) дії. Спеціаліст-бухгалтер при виявленні ознак матеріальної або інтелектуальної підробки в обліково-звітних і інших документах може рекомендувати слідчому провести документальну ревізію (аудиторську перевірку), судово-бухгалтерську експертизу і допомогти підготувати питання, які можуть бути поставлені слідчим перед ревізором або експертом.

Ефективність попередження, виявлення та припинення економічних злочинів у сфері страхування залежить від використання новітніх досягнень науки і техніки, можливостей судових експертиз.

Як свідчить експертна, слідча і судова практика, комплексне дослідження об'єкту експертизи спеціалістами декількох галузей знань одночасно дає вищий результат, ніж послідовне проведення декількох експертиз окремо. Тому вирішення проблеми призначення

й проведення комплексної експертизи належить до перспективних для теорії судових експертиз і практики розслідування кримінальних правопорушень у сфері страхування.

У вирішенні вказаної проблеми повинні знайти своє відображення як процесуальна сторона, так і криміналістична, а також питання організації експертної і слідчої роботи. Насамперед призначення і порядок проведення комплексних експертиз вимагає правової регламентації. Зокрема, у нормі КПК необхідно вказати, що для розгляду питань, що належать до компетенції різних галузей знань, суд, прокурор, слідчий призначають комплексну експертизу, яка може бути доручена декільком експертам різних галузей знань. Експерти, що беруть участь у виробництві комплексної експертизи, проводять дослідження в межах своїх спеціальних знань і складають загальний висновок.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (відповідає офіційному текстові). - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 254 с.
2. Салтєвський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч. 1. - Х.: КонСУМ, Основа, 1999. - 416 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 40. - С. 365.
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291 // Фінансова справа. - 2003. - № 5-6. - С. 3-9.
5. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерських активів, капіталу, зобов'язань, господарських операцій підприємств і організацій // Фінансова справа. - 2003. - № 5-6. - С. 10-64.
6. Про страхування. Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 7. - С. 50.
7. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17. - С. 112.
8. Інструкція про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення страхової діяльності на території України. Умови і правила її здійснення та контроль за їх дотриманням // Законодавство України про страхування: Збірник нормативних актів. - К.: Атіка, 1999. - С. 39-51.
9. Горбатий Т.О. Облік та аудит в страхових компаніях. Навчальний посібник. - Тернопіль, 2004. - 160 с.
10. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні. Постанова правління НБУ від 15.12.2004 № 637 // Фінансова справа. - 2004. - № 17-18. - С. 26-44.
11. Типова програма проведення перевірок страхових організацій // Вісник страхового ринку України. - 2001. - № 1. - С. 120-123.
12. Приходько В. Бухгалтерський облік страхової діяльності. Навчальний посібник. - 2-ге видання, доповнене й перероблене. - Київ: Лібра, 2002. - 216 с.

*Заєць О.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та
міжнародного права
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 12.05.2015